

PROTIVEŘEJNÁ A ANTIVEŘEJNÁ ALTERNATIVNÍ MÉDIA A JEJICH KRITIKA ŽURNALISTICKÉ OBJEKTIVITY

MICHAELA DUDOVÁ, Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Katedra filozofie, Ostrava, ČR

DUDOVÁ, M.: Counterpublic and Antipublic Alternative Media and their Critique of Journalistic Objectivity
FILOZOFIA, 77, 2022, No 3, pp. 268 – 282

Ideologically different alternative media define themselves in opposition to mainstream journalism, and attacks on the perceived lack of objectivity of its authors are especially common for them. This paper examines their role in the context of Habermasian concept of the public sphere and distinguishes between alternative media as institutions of the counterpublic or antipublic. It also presents a proposal for a typology of contemporary attacks on journalistic objectivity (emancipatory, postmodernist, populist) and analyzes their main features in more detail. On the basis of standpoint theory, we conclude that members of counterpublics, due to their strategic position in society, have a unique potential for constructive emancipatory critique, which can reveal that an apparently objective stance represents only the perspective of the dominant class. Concerning postmodernist and populist attacks, we, on the contrary, draw attention to the fact that these are purely antagonistic positions misused for political propaganda, especially by the representatives of the right-wing populism movements constituting an antipublic rejecting the norms of rational democratic discourse. Postmodernist critique describes objectivity as a myth and resigns on its pursuit in advance or makes demands for public broadcasting to present various perspectives without considering the criteria of truthfulness. Populist criticism of the alleged liberal bias of the mainstream media relies in turn primarily on evoking negative emotions, misinterpretations of various notions (e.g., censorship, fake news), and paranoid condemnation of elites or expert knowledge.

Keywords: Alternative media – Objectivity – Counterpublic – Antipublic – Right-wing populism

Úvod

V myšlení Jürgena Habermase zastává zpravodajství významnou funkci a dostatečná informovanost občanů představuje jednu z fundamentálních podmínek fungování zdravé deliberativní demokracie. *Strukturální proměna veřejnosti* popisuje pouze zrod a roli občanské veřejnosti (*Öffentlichkeit*) ve specifickém kontextu neformálních debat vedených ve spolcích, salónech a kavárnách osmnáctého a devatenáctého století v Německu, Francii a Anglii. Přestože se tato veřejnost ve své původní podobě v industrializovaných západních sociálních státech již nadále nevyskytuje, daný koncept

v očích mnoha teoretiků stále představuje určitý normativní ideál, k němuž je třeba směřovat.

Habermasův model prezentuje autonomní kritickou participativní veřejnost, jež skrze proces společné racionální deliberace o záležitostech veřejného zájmu usiluje o dosažení konsensu, dohlíží nad uplatňováním státní moci a legitimizuje ji skrze svou vůli, která je reflektována ve veřejném mínění. Tato veřejnost funguje nezávisle na politické či ekonomické sféře a slouží tak jako nutný mediátor mezi politickými institucemi a lidem. K jejímu vzniku mohlo dojít až v okamžiku, kdy byla jednotlivcům garantována možnost volného shromažďování a svobodné diskuse, týkající se organizace a obecného blaha společnosti jako celku. Podmínku této kooperativní komunikace představuje odhlédnutí dobrovolných účastníků od vlastních soukromých zájmů, přičemž tento prostor musí být principiálně rovnostářsky otevřen všem občanům bez ohledu na jejich status (Habermas 1962).

Zpravodajský tisk jako instituce občanské veřejnosti se postupně vyvinul ze systémů soukromé korespondence, jež primárně poskytovaly informace sloužící ekonomickým zájmům a umožňovaly raně kapitalistický dálkový obchod. V této souvislosti sehrálo prosazení transparentního zveřejňování průběhu politických jednání společně s bojem proti cenzuře neocenitelnou roli ve vytváření sebeporozumění občanů a podílelo se tak na umožnění vzniku posuzujícího publika (tamtéž).

Pozdější úpadek a refeudalizaci občanské veřejnosti v průběhu dvacátého století, kdy opět začíná podobně jako ve středověku mizet hranice mezi soukromým a veřejným tvořící jeden z jejich konstitutivních prvků, spojuje Habermas se zrodem masmédií. S nimi dochází k asymetrické izolovanější recepci novinek, ke snazšímu vzniku monopolů kvůli nutnosti vysokého počátečního kapitálu a omezení autonomie autorů. Do Evropy z USA po druhé světové válce dorazila také praxe *public relations*, která zasahuje do procesu vytváření zpráv a manipuluje mediální obraz korporací nebo politiků v očích konzumentů (tamtéž).

Nyní se však dle našeho názoru západní společnost nachází v nové a radikálně odlišné fázi věku internetu, vyznačující se rychlým komercializovaným digitálním žurnalismem a rozmanitostí alternativních médií pocházejících téměř ze všech bodů ideologického spektra. Stoupá nedůvěra občanů k médiím, což Dahlgren (2018) diagnostikuje jako prohlubující se epistemickou krizi, jež spočívá v odmítnutí společného rámce osvícenské racionality. Vědění je dnes podle něj naopak legitimizováno spíše skrze emocionalitu a subjektivní preference, což představuje nebezpečí pro demokracii. Tento jev podle nás také koreluje s nedávnými úspěchy populismu v politice.

Dle slov samotného Habermase (2006) může internet hrát pozitivní roli v úsilí o prolomení cenzury v autoritářských režimech, k jeho politickému potenciálu

v rámci západních liberálních demokracií však zaujímá značně pesimistické stanovisko. Internet tvoří jednu z příčin fragmentace a polarizace publika,¹ přičemž debaty uživatelů probíhající online mají údajně podporovat politickou komunikaci jen tehdy, když řeší témata, která byla již předem nastolena seriózním tiskem (tamtéž).

Habermas ale nebere dostatečně v úvahu, že diskuze na sociálních sítích (i přestože nespĺňují nároky deliberace) mohou skrze viralitu napomoci žurnalistům ve výběru témat k sepsání článků, což může následně přinést zviditelnění dosud marginalizovaných problémů ve veřejném diskurzu. Na stejném principu ostatně funguje mobilizace různých sociálních hnutí na webu (např. #MeToo nebo #BlackLivesMatter), kdy mezi zpravodajstvím a online diskuzemi existuje určitá oboustranná zpětná vazba.

V posledních letech došlo na internetu k rozšíření množství i vlivu různých alternativních zpravodajských webů. Tato média definována relačně Holtem, Figen-schou a Frischlich (2019, 1):

[...] vnímají svoji funkci jako korektivní vůči mainstreamovému zpravodajství, což bývá vyjádřeno v jejich editoriaálních agendách nebo prohlášeních, a/nebo jsou takto vnímána svým publikem či třetími stranami.

Mají tedy tendence kritizovat obsah nebo formu mainstreamových zpráv, přičemž častá jsou zejména obvinění z ideologické zaujatosti autorů/-ek a nedostatečné objektivity. Tyto typy útoků, které budeme podrobněji analyzovat později, zde budeme klasifikovat do tří hlavních kategorií: emancipační, postmodernistické a populistické.²

Následně se pokusíme demonstrovat, že alternativní média mohou jako regulační zpětná vazba v mediálním ekosystému zastávat progresivní emancipační kritickou funkci a sloužit tak jako žádoucí instituce protiveřejnosti (*counterpublic*). Zároveň ale nastíníme, jak mohou tato média sklouznout k antagonistickému prosazování antidemokratických hodnot a změnit se tak v patologickou instituci antiveřejnosti (*anti-public*).

Význam a interpretace objektivit jako žurnalistické normy

Přístup k pravdivým a spolehlivým relevantním zprávám představuje jednu z fundamentálních podmínek fungování zdravé demokracie. Umožňuje občanům konstrukci

---

¹ Bohužel blíže neuvádí příklady jednotlivých důvodů, ale dá se předpokládat, že sociální koheze je narušena zejména informačním zahlcením, personalizací zpráv a širokou nabídkou alternativních médií.

² Nevěnujeme se zde běžnému typu kritiky objektivit pramenící z vnitřní mediální samoregulace. Tento druh se zaměřuje spíše na konkrétní nedostatky v obsazích určitých článků nebo metodologii autora/-ky, zatímco námi vymezené kategorie zpochybňují uplatňování objektivit v oblasti mainstreamového žurnalistu obecně a z vnější pozice.

světonázoru, do jehož procesu výstavby ovšem mohou nezámyslně nebo vědomě s cílem politické propagandy vstupovat různí aktéři. Zlatý standard žurnalistických norem tak klasicky představuje objektivita, která má za cíl vyloučit z textu určeného veřejnosti subjektivní přesvědčení autorů a bránit tak nebezpečí politického zkreslení reality nebo pokusům o manipulaci.

Tento tradiční kult objektivit, který se stále odráží v etických kodexech a profesionální metodologii vyučované na univerzitách, bezkonkurenčně vládl redakcím v USA mezi léty 1900 – 1960. Rozvíjel se pod vlivem filosofického pozitivismu, jenž prosazoval striktní dichotomii mezi ověřitelnými fakty a subjektivními hodnotami. Zároveň sloužil ekonomickým zájmům, protože proklamovaná neutralita a rovnováha měla za cíl přilákat co nejširší okruh čtenářů ze všech sociálních skupin. V politicky neklidných šedesátých letech ale došlo k dalšímu průlomovému zlomu, kdy zástupci hnutí za občanská práva začali standard objektivit hromadně zpochybňovat. Zdánlivá neutralita může totiž někdy v pozadí ukrývat zamlčené předsudky dominantní skupiny (Ward 2020).

Tento jev blíže dokládají tři oblasti, ke kterým se při tvorbě zpravodajství vztahují odlišné přístupy vymezené Hallinem (1986). Objektivita hraje primární roli ve *sféře legitimní kontroverze*, kam řadíme třeba otázky národní politické debaty. Veřejné mínění v těchto případech zpravidla nezastává na daný problém jednotný názor a žurnalista/-ka se pokouší rovnovážně popsat povahu daného konfliktu a jednotlivé pozice. Na okrajích novinářského zájmu se pak nacházejí *sféra konsensu* (obsahující nekontroverzní premisy, jež se většinou neproblematizují) a *region deviace* (témata, která nejsou považována za hodná platformy). Viditelnost a přípustnost různých názorů v médiích je ovlivněna sdíleným historicko-kulturním kontextem a v čase podléhá významným změnám, přičemž alternativní média zpravidla čelí menšímu tlaku, aby zastávala stejně definované hranice jako majorita.

K definici objektivit lze využít negativní i pozitivní vymezení. Gaukroger (2012) odmítá, že objektivní soud by měl být osvobozen od všech předpokladů a normativních závazků, což je ostatně psychologicky nemožné. Objektivní úsudek se tak musí vzdát pouze nevhodných lidských předsudků a zaujatosti. Jak trefně uvádí, argumenty pro relativismus a skepsi mají tendenci zaměňovat a ignorovat konceptuální rozdíl mezi dvěma výše zmíněnými negativními definicemi. Cílem objektivit v rámci její pozitivní definice má být naopak dosažení adekvátní reprezentace reality (tamtéž).

Přehlížení pozitivní složky objektivit na úkor mylného výkladu té negativní může vést k důsledkům škodlivým pro deliberativní demokracii. McIntyre (2018) upozorňuje na existenci fenoménu, kdy mainstreamová média usilují o nálepku neutrality v takové míře, že poskytují platformu opozičním názorům za každou cenu, aniž by vzala v úvahu kritérium pravdivosti a váhu empirických důkazů. Pod nátlakem

lobby korporací prezentují perspektivy oponující vědeckému konsensu, uměle tak vytvářejí kontroverze a ve čtenářích vyvolávají zmatek a nejistotu. Pokud chápeme pokusy o objektivitu také pozitivně jako snahu o co nejpřesnější a nejspolehlivější popis skutečnosti, pak snadno vidíme, že podobné metody k objektivitě nevedou a realitu naopak silně a nezodpovědně zkreslují.

Tuchman (1972) v této souvislosti označil žurnalistickou objektivitu za formu jakéhosi strategického rituálu, který skrze pluralitu mechanismů (jako prezentaci dvou stran příběhu nebo citování jiných osob bez kritické reflexe a zhodnocení) chrání novináře před inherentními riziky povolání. Ti se tak nejen vyhnou nebezpečí trestního oznámení na základě obvinění z pomluvy ze strany vlivných osob, ale i stížnostem nadřízených nebo publika. Zároveň nemusí trávit cenný čas kontrolou relevantních faktů a svědectví, což představuje zvláště v dnešní rychlé digitální éře významnou konkurenční výhodu.

Není náhodou, že Habermas dokumentuje dezintegraci občanské veřejnosti právě na příkladu transformace tisku. Se snadnější dostupností informací pro všechny občany se bohužel vytratil i určitý standard vzdělání typický pro buržoazii. Masová média zmírňují své požadavky na čtenáře, dochází k depolitizaci obsahu a zprávy představují spíše konzumní produkt určený k relaxaci než k racionální kritické reflexi. Zároveň se zvýšenou komercializací tisku přichází veřejnost o svou autonomii, protože skrze jeho stránky do ní stále více pronikají soukromé a politické zájmy (Habermas 1962).

Přesun médií na internet všechna tato negativa ještě více umocnil a vystupňoval. Hypertext vede k roztržitému pozornosti čtenářů, kteří navíc mnohdy postrádají mediální gramotnost nutnou k vyhodnocení důvěryhodnosti webových stránek. Seriózní zpravodajská média, jež jsou nyní financována především reklamami, množstvím kliků a časem, který uživatelé stráví na jejich doméně, jsou za účelem přežití často nucena přebírat metody bulvárního tisku. Vydavatelé se často dostávají do ekonomických nesnází, redakce postrádají dostatečný počet kvalifikovaných žurnalistů a sami reportéři nemají pod tlakem neustálého publikování čas na odvedení kvalitní práce (Pickard 2019).

Na tento komplexní strukturální problém nemůžeme nabídnout snadné řešení, ale chceme upozornit na fakt, že v dnešní situaci, kdy nemůžeme automaticky očekávat kritické publikum, je právě tolik opomíjený pozitivní aspekt objektivitě mnohem důležitější než kdy dřív. Žurnalisté si musí být vědomi své sociální zodpovědnosti a usilovat o nalezení pravdy, přičemž je třeba, aby byli schopni nestranně a racionálně zvážit jednotlivé důkazy, a ne pouze pasivně informovat o názorech jiných. Rovněž by neměli obhájčům vědecky popřených teorií, nepodložených konspirací nebo propagandy zbytečně poskytovat další platformu k jejich šíření, protože tímto jednáním

napomáhají tyto postoje implicitně legitimizovat a přesouvají je ze sféry deviace do oblasti kontroverze.

Alternativní média jako instituce protiveřejnosti a teorie stanoviska

Jak upozornili nejprve Negt s Klugem (1972)³ a poté Fraser (1990), Habermas dostatečně nezaměřil svou pozornost na politické působení jiných konkurenčních sfér dané doby. Přestože v předmluvě explicitně uznává souběžnou existenci minimálně plebejské veřejnosti, svou studii omezuje pouze na deskripci vývoje hegemonní buržoazní liberální veřejnosti (Habermas 1962).⁴ Participace v této autonomní veřejnosti měla být na základě univerzalistických principů otevřená všem jedincům respektujícím pravidla racionální debaty a sám Habermas (tamtéž) dynamiku ekonomických a sociálních nerovností mezi občany v rámci politické deliberace uzávorkovává. V realitě ovšem k naplňování těchto egalitářských norem nedocházelo.

Fraser (1990) s odkazem na množství revizionistických historických studií dokázala, že občanská veřejnost byla exkluzí určitých skupin (na základě genderu, rasy, majetku atd.) významně konstituována a nejednalo se přitom jen o nahodilý prvek. Například s odepíráním nároku žen na účast ve veřejné sféře šel ruku v ruce nebyvalý rozvoj teorií o biologicky determinované diferenci mezi pohlavími, podle nichž ženám scházela schopnost abstraktního rozumu, náležející výhradně mužskému subjektu, které sloužily k ospravedlnění snah o jejich opětovné uzavření do soukromé oblasti (Le Dœuff 1977).

Podle Fraser (1990, 67) se pak v reakci na tento stav ve společnosti nutně objevují heterogenní opoziční protiveřejnosti jako:

[...] paralelní diskurzivní arény, kde členové podřízených sociálních skupin vytvářejí a šíří protidiskurzy, které jim zase umožňují formulovat opoziční interpretace svých identit, zájmů a potřeb.

V její původní teorii se protiveřejnosti skládají z podřízených skupin kritických vůči převládajícímu diskurzu, ale samy o sobě nemusí být vždy nutně rovnostářské ani zastávat progresivní hodnoty (Fraser 1990). V rámci námi uplatňované distinkce sice vždy zpochybňují hodnoty majority (a tak mezi jejich instituce nepatří každé nezávislé

---

³ Jejich studie se soustředila primárně na funkci proletářské protiveřejnosti (*Gegenöffentlichkeit*).

⁴ V předmluvě k vydání z roku 1990 se vyjadřuje ke studiím analyzujícím různé formy vyloučení sociálních skupin z veřejné sféry a souhlasí s tvrzením, že exkluze žen měla strukturální význam.

médium), ale zároveň musí přijímat pravidla a restrikce demokratického racionálního diskurzu (jinak se jedná o antiveřejnosti)⁵.

Měli bychom tedy hovořit spíše o existenci hegemonní veřejnosti a pluralitě protiveřejností či antiveřejností, které spolu interagují a mohou se vzájemně různě protínat. Podobně jako Fraser (1990) nechceme Habermasův koncept plně nahradit, ale pouze se jej pokusit revidovat a rozšířit tak, aby adekvátněji reflektoval skutečný dějinný vývoj a situaci, v níž se jako stratifikovaná a multikulturní společnost nacházíme. Představa jediné, zcela univerzální občanské veřejnosti bohužel v reálném světě plném hlubokých sociálních a ekonomických nerovností reprezentuje zatím pouze utopický ideál. Avšak pokud je vznik antiveřejností důsledkem vyčlenění určitých skupin z dominantního diskurzu, tak je v jejich vlastním zájmu dosáhnout obecného uznání a za konečný cíl těchto hnutí tak lze paradoxně považovat jejich sebedestrukci, respektive dosažení stavu, kdy už nebudou nadále potřebná.

Jsou to přitom právě alternativní média, která mohou protiveřejnostem nabízet prostor k vytváření a upevňování kolektivní identity, tematizaci dosud nemedializovaných otázek a artikulaci rozličných perspektiv, politické komunikaci či nabízení alternativních vizí společnosti. Slouží jako nástroje k proniknutí do širšího veřejného mínění a problematizují hranice mezi fenomény, jež patří čistě do privátní oblasti a mezi těmi, které lze naopak považovat za politicky legitimní problém všech. Mainstreamové zpravodajství zatím jakožto instituce hegemonní veřejnosti umožňuje sociální integraci, produkuje společný rámec národního politického diskurzu a představuje jistou bariéru vůči extrémní polarizaci nebo konfirmačním zkreslením.

Z protiveřejnosti pak může pramenit racionálně ospravedlněná emancipační kritika, jež představuje konstruktivní jev a usiluje o nápravu zdánlivě neutrální objektivity, která ve skutečnosti reprezentuje pouze úhel pohledu dominantní veřejnosti. Právě protiveřejnosti tvořeny sociálně, politicky nebo ekonomicky znevýhodněnými skupinami mají k tomuto typu kritiky specifický potenciál. V rámci negativního aspektu objektivit mohou začít zpochybňovat zakořeněné předsudky, které jsou součástí dominantního diskurzu.⁶ K naplnění pozitivní složky objektivit mohou zase přispět skrze publikace článků týkajících se marginalizovaných témat, jež jsou zvláště relevantní pro strukturálně znevýhodněné skupiny, přičemž se tak významně podílejí na kompletnější reprezentaci reality.⁷

---

⁵ Viz následující část. Lze uvažovat o rozdílu mezi protiveřejností a antiveřejností na úrovni určitého kontinua, kdy tato hranice nemusí být ve všech případech zcela zřejmá a kdy se některé antiveřejnosti provínají vůči demokratickým hodnotám více než jiné.

⁶ Např. různé projevy rasismu dnes řadíme do sféry deviace, ale v šedesátých letech dvacátého století se stále nacházely v okruhu legitimní kontroverze a ještě dříve běžně patřily pod sféru konsensu.

⁷ V rámci českých médií můžeme jako příklad uvést kauzu bývalého poslance Feriho obviněného z provozování sexuálního nátlaku a násilí na ženách, která začala příspěvkem na Twitteru, načež

V tomto argumentu vycházíme z podnětů epistemologické teorie stanoviska, která se od tradičních teorií poznání liší svým zvláštním důrazem na sociální situovanost osoby. Možná oblast vědění individua je podle ní limitována různými neepistemickými faktory, mezi něž je řazena i sociální identita (gender, třída, sexualita, etnicita, rasa, postižení atd.).⁸

Jedinci, kteří jsou v rámci svého sociálně-politického postavení součástí marginalizovaných komunit, mohou v určitých kontextech nabývat *epistemického privilegia*.⁹ Jejich zkušenosti jsou samozřejmě relevantní pouze v určitých oblastech, ale významné mohou být především jejich způsoby porozumění fungování mechanismů udržování nerovnosti ve společnosti. Těmto osobám lze připsat tzv. *dvojitou vizi*, protože k životu potřebují znát vzorce myšlení dominantní skupiny, ale zároveň si zpravidla zachovávají i určitou vlastní perspektivu.¹⁰

Členové a členky protiveřejností pak mohou explicitně popisovat různé (pro majoritu neviditelné) problémy a vytvářet terminologii, jež jim následně slouží jako nástroj k adekvátnímu porozumění a sdílení osobních zkušeností (Toole 2019). Příkladem může být konceptualizace znásilnění v manželství, které bylo po většinu dějin na západě až do druhé poloviny dvacátého století z právního hlediska v podstatě oxymóronem (dále např. sexuální obtěžování, mikroagrese, kulturní aropriace atd.).

Zmíněnou epistemickou výhodu nenabývá osoba automaticky jen na základě své sociální pozice, ale musí se jednat o výsledek určité vědomé kritické reflexe (Toole 2019; srov. s Harding 1995). Vhodné je také uplatňování intersekcionalní analýzy zdůrazňující prolínání různých forem privilegií a znevýhodnění, která nelze zkoumat izolovaně.

I přestože teorie stanoviska zdůrazňuje vztah mezi produkcí vědění a mocenskými vztahy, nejde nutně o žádné relativistické pojetí odmítající nárok objektivitativy a racionality. Harding (1992) užívá v tomto kontextu termín *silná objektivita*, kdy stanoviska minorit přispívají k vytvoření více nestranného a nezkráceného vědění korespondujícího blíže s realitou a nabývají tak korektivní funkce.

---

v návaznosti na tyto informace novináři Rychlíková a Zelenka (2021) získali značný počet neanonymních svědectví, která nejprve v rámci svých možností ověřili a poté publikovali v investigativní reportáži. Tento článek poté po určitou dobu nastoloval agendu i množství mainstreamových zpravodajských webů, které náhle začaly rozsáhlému problému sexuálního násilí věnovat vyšší pozornost, a nepochybně tak napomohl nastartovat důležitou konverzaci ve veřejném prostoru.

⁸ Viz např. Toole (2019). Srov. např. s Harding (1992) nebo Haraway (1988). Vyčerpávající přehled debaty nabízí antologie *The Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual and Political Controversies*, eds. S. Harding 2004.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ V originále *double vision*. Viz Narayan (1989, 221 – 223).

Příslušníci různých protiveřejností¹¹ jsou tak díky své strategické pozici často schopni adekvátně zpochybnit údajnou objektivitu dominantního diskurzu, včetně obsahu a metod mainstreamového zpravodajství. U žurnalisty/-ky náležející k určité protiveřejnosti můžeme také očekávat vyšší pravděpodobnost zájmu o dosud neviditelné problémy, jejich jednodušší přístup do struktur daného kolektivu a větší ochotu subjektů svěřit se v rozhovorech s citlivými tématy.

Antiveřejné diskurzy a pravicový populismus

Současná hnutí reprezentující na evropské politické scéně pravicový populismus nelze považovat za protiveřejnosti, i přestože se nachází v opoziční pozici vůči veřejnosti.

Fraser (1990) totiž vymezuje protiveřejnosti jako podřízené (*subaltern*), přičemž toto specifické označení přejímá z díla a myšlení Gayatri Spivak. Ta jej užívá k analýze postavení různých osob vyloučených z politické reprezentace a dominantních sociálních struktur v kontextu kolonialismu. Hlavním znakem podřízenosti skupiny je fakt, že se nachází zcela mimo hegemonní diskurz, a proto postrádá jakoukoli možnost v jeho rámci promlouvat nebo zastupovat své vlastní zájmy (Spivak 1988). Fraser (1990) význam tohoto termínu rozšiřuje a aplikuje jej i na situaci západních žen v kontextu druhé vlny feminismu. Zaměřuje tedy vlastnost podřízenosti za strukturální znevýhodnění skupin ve společnosti kvůli jejich sociální identitě nebo ekonomickému postavení a značně se tak vzdaluje od původního významu tohoto pojmu.

Zástupci evropského pravicového populistického proudu ale jako celek nenaplní tuto podmínku podřízenosti ani v širším smyslu, mnoho vůdců se naopak paradoxně rekrutuje právě z ekonomických elit. Do role utlačovaných se ovšem rétoricky stylizují, a to skrze využití černobílé morální dichotomie mezi elitami a lidem (Mudde, Rovira Kaltwasser 2013; Müller 2016). Elity jsou v tomto narativu součástí nepřátelského establishmentu, jenž úmyslně brání naplnění autentické vůle občanů (Milligan 2019; Pappas 2014). Mudde a Rovira Kaltwasser (2013) přitom rozlišují mezi evropským sociokulturně orientovaným exkluzivním populismem (vylučujícím národnostní, etnické, náboženské a další menšiny) a latinskoamerickým inkluzivním populismem se socioekonomickou dimenzí (zahrnujícím chudé).

Pravicové populistické skupiny a jejich alternativní média lze však dle našeho názoru považovat za instituce *antiveřejnosti*. Tento termín pochází od Cammaertse (2007), který jím označuje sféry explicitně zpochybňující fundamentální demokratické hodnoty (např. neonacisty). Jeho charakterizace demokratické kultury spojuje rozum s pluralismem, tolerancí, solidaritou, rovností a svobodou (tamtéž). Zdá se tak,

---

¹¹ Tito jedinci samozřejmě často působí i v mainstreamovém zpravodajství, ale dá se předpokládat, že alternativní média jim mohou poskytnout větší autonomii ve volbě témat relevantních pro členy/-ky protiveřejnosti, protože zpravidla cílí na menší skupinu podobně zaměřených čtenářů.

že má na mysli spíše rawlsianské pojetí politického liberalismu (srov. s Rawls 1971). Zde ale nastává problém, protože pravicový populismus může být kompatibilní s demokracií jako vládou lidu, ale nikoliv už s liberální demokracií prosazující výše zmíněné hodnoty.¹²

Populističtí vůdci si totiž kladou exkluzivní antipluralistický nárok na reprezentaci fiktivní homogenní vůle lidu a svou opozici tak v důsledku mnohdy nevnímají jako legitimní (Müller 2016; Mudde, Rovira Kaltwasser 2013). To například Müller (2016) nebo Pappas (2014) vnímají jako neslučitelné s liberálním principem demokracie, zahrnujícím systém brzd a protiváh chránící mimo jiné před tyraníí majority. Populistická uskupení nenaplnují normy habermasovského pojetí deliberativní demokracie ani alternativy agonistického pluralismu obhajovaného Mouffe (1999), jenž neusiluje o vyloučení role emocí v politickém diskurzu, ale považuje za cíl demokratické politiky transformaci ve vnímání našeho názorového protivníka. Ten nemá zastávat pozici nepřítel, jehož je třeba zničit, ale legitimního oponenta, se kterým nás spojuje „společný závazek k eticko-politickým principům liberální demokracie: svobodě a rovnosti“ (Mouffe 1999, 15). Populismus tudíž útočí na určité normy současného demokratického diskurzu už implicitně skrze svou vnitřní logiku vedoucí k polarizaci (srov. s Pappas 2014).¹³

Pravicový populismus má ovšem navíc ve zvyku reakcionářsky útočit na práva skutečně znevýhodněných minorit, bránit přijetí zákonů zaměřených na ochranu jejich práv, využívat předsudků občanů a směřovat tak často jinak legitimní formy frustrace na marginalizované skupiny (viz Mudde 2007). Rovněž se vyznačuje tendencí odmítat sdílené normy racionálního ospravedlnění a empirických důkazů v politické deliberaci, což se projevuje např. skrze šíření konspiračních teorií jako nástrojů politické

---

¹² Pappas (2014) definuje populismus jako *demokratický neliberalismus*. Vymezení populismu a jeho vztahu k liberálním institucím je ovšem předmětem značné kontroverze. Např. Tucker označuje populismus jako *politiku vášní* a upozorňuje na fakt, že přestože dnes se neliberálové a populisté pro vlastní benefit spojují, jejich skutečná přesvědčení jsou ve vzájemném rozporu (např. neliberální politici sice využívají populistickou rétoriku a symbolická gesta, ale neuvádí v platnost slibovaná populistická opatření, která by byla pro stát skutečně politicky destruktivní a nepomohla by jim udržet si pozici moci). Zároveň mohou existovat i demokratické a liberální vlády zavádějící populistická opatření, viz Tucker (2020, 8 – 19). Termín *demokratický neliberalismus* tak vystihuje spíše povahu současné vlny populismu a nikoliv jeho esenciální vlastnost.

¹³ Výše uvedené znaky samozřejmě charakterizují i levicový populismus, který rétoricky pracuje s analogickým rozlišením mezi zkorumpovanými elitami a morálně ctnostným lidem, do něhož jsou pouze dosazeni odlišní aktéři na základě třídních rozdílů, a svůj politický program rovněž chápe jako vyjádření *volonté générale* (Mudde, Rovira Kaltwasser 2013). I tato forma populismu tedy představuje z našeho úhlu pohledu problematickou verzi antiveřejnosti, přestože nyní není na současné evropské politické scéně tolik viditelná.

propagandy, cynismem, nedůvěrou k tradičním institucím a odmítáním tradičního expertního vědění (Figenschou, Ihlebæk 2019).¹⁴

Poměrná izolovanost vlivného pravicového populistického mediálního ekosystému v USA, kde selhává princip samoregulace a vzájemné kontroly mezi jednotlivými deníky, umožňuje snadnější šíření dezinformací mezi občany (Benkler, Faris, Roberts 2018). U nás můžeme hovořit o podobném uzavřeném systému konzervativních proruských alternativních médií, jež prezentují mimo jiné stanoviska nativistického a euroskeptického pravicového populismu (viz Urban 2019).

Podle Hausera (2019) můžeme nyní v naší společnosti mluvit o vzestupu hybridního *metapopulismu*, jenž se nezděráhá v sobě kombinovat zdánlivě se vylučující stanoviska, jako jsou třeba postmodernistická zpochybnění pojmu pravdy s aspekty nacionalismu. Tento faktor se projevuje i ve stylech útoků na mainstreamové zpravodajství. Proto zatímco někdy narazíme na cynická zpochybnění objektivity vůbec ve stylu postmodernismu, na druhé straně se v těchto kruzích vyskytuje také silná kritika údajné liberální nebo levicové předpojatosti mainstreamových médií.

Postmodernistická verze kritiky zneužívá této filosofické tradice k popření samotné možnosti jakékoliv žurnalistické objektivity. Proto se třeba zástupci Russia Today ani nepokouší popírat zaujatost své stanice, ale obhajují se odkazy na *mýtus objektivity* a údajné předsudky západních médií (Pomerantsev 2014, 54). Neřeší, jak zabránit nedostatku objektivity ve vlastních řadách, ale předem na ni alibisticky zcela rezignují a prezentují se tak jako imunní vůči obviněním z propagandy. Tento přístup připomíná dezinterpretaci Nietzscheho epistemického perspektivismu, podle něhož nelze nahlížet na události čistě bez zájmu a v jehož rámci je existence objektivních faktů nahrazena jen množstvím různorodých interpretací (Nietzsche 1886). Ale přestože tato teorie skutečně odmítá, že by lidé byli schopni dosáhnout pohledu ideálního pozorovatele odnikud, popření možnosti dokonalé objektivity epistemického agenta nemusí nutně vést k ukončení snah o dosažení objektivity a relativismu. Navíc podobná simplistická zavržení naprosto ignorují fakt, že objektivita v rámci zpravodajské praxe není žádné černobílé absolutní kritérium, ale existuje v rámci určitého kontinua.

---

¹⁴ I když nepochybně ani levice není imunní vůči účelové preferenci určitých teorií nebo tendenčních historických narativů. Např. Milligan (2019) upozorňuje, že upřednostňování perspektivy Palestinců v rámci izraelsko-palestinského konfliktu může vést k neúměrné a zaujaté kritice Izraele, kdy do levicového myšlení pod rouškou antisionismu dokonce pronikají původně ultrapravicové antisemitické konspirační teorie, opírající se o již dávno přesvědčivě vyvrácené práce popíračů holokaustu.

Postmodernismus bývá někdy médií i akademiky obviňován z vytvoření intelektuálního prostředí, které umožnilo snazší vzestup éry *postpravdy*¹⁵ v západní politice (např. McIntyre 2018). Teze postmoderních filosofů/-ek jsou ovšem spíše systematicky dezinterpretovány a přílišně zjednodušovány, než aby jejich širší aplikace musela nutně vést k patologickým důsledkům.¹⁶ Kupříkladu postmoderní důraz na toleranci vůči odlišným narativům vznikl částečně kvůli zatížení dominantní „objektivní“ perspektivy eurocentrismem a androcentrismem. Dnes však bývá naopak právě tento rys postmodernismu zneužíván k propagaci rasistických konspiračních teorií nebo obhajobě propagand neliberálních států, které v realitě svobodu slova a respekt vůči svým politickým oponentům nebo menšinám potlačují (a to někdy i násilím).

Další postmodernistickou strategií představuje deskripce objektivitu jako souboje mnoha kontrastujících hlasů. Šichtařová v rozhovoru kritizujícím Českou televizi (ČT) na Parlamentních listech definuje objektivitu jako „*informování o různých úhlech pohledu*.“¹⁷ Toto vymezení ovšem nepřikládá žádnou důležitost kritériu pravdivosti nebo důvěryhodnosti dané perspektivy a na jeho základě bychom mohli klást veřejnoprávním médiím třeba povinnost zcela seriózně poskytovat prostor spekulativním konspiračním teoriím. Vyvolat ve čtenářích tento dojem je ostatně cílem tohoto manévru a neposkytnutí platformy pak bývá mylně vykládáno jako cenzura.

Odlíšný typ se pak týká kritiky selhání objektivitu mainstreamového zpravodajství s užitím populistické rétoriky.¹⁸ Alternativní weby, pravidelně publikující články vyjadřující tyto postoje, začínají se snahou svým čtenářům implicitně vsugerovat představu, že mainstreamové zpravodajství je nějakým způsobem cenzurováno, už při tvorbě svých hesel (např. billboardy propagující Parlamentní listy s nápisem *Nikdo nám nediktuje, o čem smíme psát*). Tento styl se vyznačuje antiintelektualismem, opírajícím se o demonizaci elit, nálepkováním odpůrců a paranoidním myšlením, jež někdy ústí až v šíření konspiračních teorií vytvořených s cílem delegitimizace politických oponentů. To paradoxně může vést spíše k tomu, že veškeré snahy (i legitimní) o kritiku mainstreamu se pak zdají méně důvěryhodné. Populistické útoky rovněž využívají povrchních analogií s cílem vzbudit negativní emoce jako hněv, resentment či strach. Dochází také k přebírání různých pojmů jako dezinformace nebo *fake news*, které pak nevhodným uplatňováním a nadužíváním ztrácejí svůj původní význam.

¹⁵ Kdy podle Oxfordského slovníku „mají objektivní fakta na utváření veřejného mínění menší vliv než působení na emoce a osobní přesvědčení“ (2016): „Word of the Year 2016.“ Oxford Languages [online]. [cit. 2021-11-27]. Dostupné na: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>.

¹⁶ K zavádějícím výkladům např. právě Nietzscheho viz Heit (2018).

¹⁷ Dostupné na: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Proc-nemuze-byt-CT-objektivni-Marketa-Sichtarova-vytahla-vec-ke-ktere-se-televize-sama-hlasi-664855>.

¹⁸ I předchozí druh postmodernistické kritiky je samozřejmě typický právě pro současný pravicový populismus, využití strategií postmodernismu ovšem představuje novější nástroj v porovnání s těmito poměrně tradičními populistickými útoky.

Závěr

Alternativní média zastávají v současné západní společnosti multiplicitu rolí a mohou přesvědčivě fungovat jako instituce protiveřejnosti i antiveřejnosti.

Při analýze způsobů současných útoků na objektivitu mainstreamového zpravodajství jsme navrhli typologii tří hlavních směrů: emancipační, postmodernistický a populistický. Jedině emancipační typ kritiky lze označit za skutečně konstruktivní. S využitím premis teorie stanoviska jsme upozornili na specifický potenciál alternativních médií protiveřejností ke korekci údajné objektivity, která však reprezentuje pouze úhel pohledu dominantní třídy.

Postmodernistické a populistické kritiky, naopak, představují čistě antagonistický prvek a jsou obvykle využívány s cíli politické propagandy. V této souvislosti argumentujeme, že pravicová populistická hnutí, z jejichž řad tato napadení často pocházejí, lze považovat za antiveřejnost. Zatímco postmodernistická kritika na snahu o objektivitu naprosto rezignuje, populistická kritika je založena zvláště na paranoidních výpadech vůči elitám a antiintelektualismu. Více než o fakta se opírá o vyvolávání negativních emocí u čtenářů a mylné interpretace pojmů, jako jsou dezinformace nebo cenzura.

Literatura

- BENKLER, Y., FARIS, R., ROBERTS, H. (2018): *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*. New York: Oxford University Press.
- CAMMAERTS, B. (2007): Jamming the Political: Beyond Counter-hegemonic Practices. *Continuum*, 21 (1), 71 – 90. DOI: <https://doi.org/10.1080/10304310601103992>
- DAHLGREN, P. (2018): Media, Knowledge and Trust: The Deepening Epistemic Crisis of Democracy. *Javnost - The Public*, 25 (1-2), 20 – 27. DOI: <https://doi.org/10.1080/13183222.2018.1418819>
- FIGENSCHOU, T. U., IHLEBÆK, K. A. (2019): Media Criticism from the Far-Right: Attacking from Many Angles. *Journalism Practice*, 13 (8), 901 – 905. DOI: <https://doi.org/10.1080/17512786.2019.1647112>
- FRASER, N. (1990): Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. *Social Text*, (25/26), 56 – 80. DOI: <https://doi.org/10.2307/466240>
- GAUKROGER, S. (2012): *Objectivity: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- HABERMAS, J. (1962): *Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. Berlin: Luchterhand; český překlad *Strukturální přeměna veřejnosti: Zkoumání jedné kategorie občanské společnosti*. Přel. A. Bakešová, J. Veldek. Praha: Filosofia 2000.
- HABERMAS, J. (2006): Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research. *Communication Theory*, 16 (4), 411 – 426. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2006.00280.x>
- HALLIN, D. (1986): *The Uncensored War: The Media and Vietnam*. New York: Oxford University Press.
- HARAWAY, D. (1988): Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14 (3), 575 – 599. DOI: <https://doi.org/10.2307/3178066>

- HARDING, S. (1992): Rethinking Standpoint Epistemology: What is “Strong Objectivity?” *The Centennial Review*, 36 (3), 437 – 470.
- HARDING, S. (1995): “Strong objectivity”: A response to the new objectivity question. *Synthese*, 104, 331 – 349. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF01064504>
- HARDING, S. (ed.). (2004): *The Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual and Political Controversies*. New York: Routledge.
- HAUSER, M. (2019): Populismus jako návrat demokracie. *SALON, Právo* [online]. Dostupné na: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/michael-hauser-populismus-jako-navrat-demokracie-40287105> (Navštíveno: 13. 6. 2021).
- HEIT, H. (2018). ‘There are no facts...’: Nietzsche as Predecessor of Post-Truth? *Studia Philosophica Estonica*, 11 (1), 44 – 63.
- HOLT, K., FIGENSCHOU, T. U., FRISCHLICH, L. (2019): Key Dimensions of Alternative News Media. *Digital Journalism*, 7 (7), 860 – 869. DOI: <https://doi.org/10.1080/21670811.2019.1625715>
- KLUGE, A., NEGTE, O. (1972): *Öffentlichkeit und Erfahrung: Zur Organisationsanalyse von bürgerlicher und proletarischer Öffentlichkeit*. Frankfurt: Suhrkamp; anglický překlad *Public Sphere and Experience: Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public*. Přel. P. Labanyi, J. O. Daniel, A. Oksiloff. London: Verso 2016.
- LE DEUFF, M. (1977): Women and philosophy. *Radical Philosophy*, 17, 2 – 11.
- MCINTYRE, L. (2018): *Post-Truth*. Cambridge: The MIT Press.
- MILLIGAN, T. (2019): *Truth in a Time of Populism*; český překlad *Pravda v době populismu*. Přel. A. Vargová. Praha: Filosofia.
- MOUFFE, C. (1999): Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism? *Social Research*, 66 (3), 745 – 758.
- MUDEE, C. (2007): *Populist Radical Right Parties in Europe*. New York: Cambridge University Press.
- MUDEE, C., ROVIRA KALTWASSER, C. (2013): Exclusionary vs. Inclusionary Populism: Comparing Contemporary Europe and Latin America. *Government and Opposition*, 48 (2), 147 – 174. DOI: <https://doi.org/10.1017/gov.2012.11>
- MÜLLER, J.-W. (2016): *What is populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- NARAYAN, U. (1989): The Project of Feminist Epistemology: Perspectives from a Nonwestern Feminist. In: Harding, S. (ed.): *The Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual and Political Controversies*. New York: Routledge, 213 – 224.
- NIETZSCHE, F. (1886): *Jenseits von Gut und Böse: Vorspiel einer Philosophie der Zukunft*. Leipzig: C. G. Naumann; český překlad *Mimo dobro a zlo*. Přel. V. Koubová. Praha: Aurora 1998.
- PAPPAS, T. (2014): Populist Democracies: Post-Authoritarian Greece and Post-Communist Hungary. *Government and Opposition*, 49 (1), 1 – 23. DOI: <https://doi.org/10.1017/gov.2013.21>
- PICKARD, V. (2019): *Democracy without Journalism?: Confronting the Misinformation Society*. New York: Oxford University Press.
- POMERANTSEV, P. (2014): *Nothing Is True and Everything Is Possible: The Surreal Heart of the New Russia*. New York: PublicAffairs.
- RAWLS, J. (1971): *A Theory of Justice*. Cambridge (MA): The Belknap Press of Harvard University; český překlad *Teorie spravedlnosti*. Přel. K. Berka. Praha: Victoria Publishing 1995.
- SPIVAK, G. C. (1988): Can the Subaltern Speak?. In: Cary Nelson – Lawrence Grossberg (eds.): *Marxism and the Interpretation of Culture*. Basingstoke: Macmillan Education, 271 – 313.
- TOOLE, B. (2019): From Standpoint Epistemology to Epistemic Oppression. *Hypatia*, 34 (4), 598 – 618. DOI: <https://doi.org/10.1111/hypa.12496>
- TUCKER, A. (2020): *Democracy Against Liberalism*. Cambridge: Polity.
- TUCHMAN, G. (1972): Objectivity as Strategic Ritual: An Examination of Newsmen’s Notions of Objectivity. *American Journal of Sociology*, 77 (4), 660 – 679.

WARD, S. J. A. (2020): Truth and Objectivity. In: Wilkins, L. –Christians, C. G. (eds.): *The Routledge Handbook of Mass Media Ethics*. New York: Routledge, 101– 114.

Internetové zdroje

- (2016): Word of the Year 2016. *Oxford Languages* [online]. Dostupné na: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/> (Navštíveno: 27. 11. 2021).
- RYCHLÍKOVÁ, A., ZELENKA, J. (2021). „Chování Dominika Feriho je veřejné tajemství.“ Ženy popsaly traumatizující zkušenosti s mladým politikem. *A2larm* [online]. Dostupné na: <https://a2larm.cz/2021/05/chovani-dominika-feriho-je-verejne-tajemstvi-zeny-popsaly-traumatizujici-zkusenosti-s-mladym-politikem/> (Navštíveno: 15. 3. 2022).
- ŠICHTAŘOVÁ, M., HRONÍK, J. (2021): Proč nemůže být ČT objektivní? Markéta Šichtařová vytáhla věc, ke které se televize sama hlásí. *Parlamentní listy* [online]. Dostupné na: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Proc-nemuze-byt-CT-objektivni-Marketa-Sichtarova-vytahla-vec-ke-ktere-se-televize-sama-hlasi-664855> (Navštíveno: 28. 8. 2021).
- URBAN, P. (2019): Dezinformacím se v Česku daří. Proruské internetové zpravodajství ovládá pár hráčů, dohromady se vyrovnají největším serverům v zemi. *Hospodářské noviny* [online]. Dostupné na: <https://domaci.hn.cz/c1-66477660-dezinformacim-se-v-cesku-dari-prruske-internetove-zpravodajstvi-ovlada-par-hracu-dohromady-se-vyrovnavaji-nejvetsim-serverum-v-zemi> (Navštíveno: 13. 3. 2022).

Studie vznikla za podpory Specifického vysokoškolského výzkumu *Filozofická reflexe populismu jako symptomu dezinformace v kontextu informačních a komunikačních technologií* na Ostravské univerzitě: č. 25100/6123/1610/021967.

Michaela Dudová
Ostravská univerzita
Filozofická fakulta
Katedra filozofie
Reální 5
701 03 Ostrava
Česká republika
e-mail: michaela.dudova@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2951-9394>